

Христо Андонов-Полјански

MAKEDONICA — MISCELLANEA

(Историско-книжевни маргиналии)

Во странските архиви и библиотеки се наоѓа неизмерно богатство од историјата на македонското минато. Работејќи долго време во британските архиви и библиотеки, авторот на овој прилог имаше можност, особено во овие ризници да го евидентира ова богатство и од него да објави неколку содржајни фрагменти¹⁾. Овие евидентно интересни сведоштва третираат разновидни прашања од економската, политичката и просветно-културната историја на Македонија. На овие страници се задржуваме на неколку историско-книжевни маргиналии, кои предимно ги истражувавме во „Британската библиотека“ (The British Library) во Лондон. Нив ги распределивме хронолошки и предметно согласно на нивното историско-книжевно значење.

¹⁾ Види: Британска библиографија за Македонија. Скопје 1966; Прилог кон Британската библиографија за Македонија. — Гласник XX/1 (1977); Британска библиографија за Народноослободителното движење на Југославија со посебен осврт на Македонија. — Гласник VI¹—2 (1962); Името на Скопје во англиските извори и литература. Годишен зборник ФФ 14 (1962); Македонија во карти. — Гласник IX/1 (1965); Британски документи за историјата на македонскиот народ. Т. I (1797—1839). Скопје 1968; Т. II (1840—1847). Скопје 1977; Еден непознат статистички преглед за населението во Битолскиот вилает од 1897 година. — Годишен зборник ФФ 21 (1969); Мисијата на Вилем Мартин Лик во Македонија. — Годишен зборник ФФ 21 (1969); Еден извештај од 1920 година за ситуацијата во Солун и во Приморска Македонија. — Годишен зборник 23 (1971); Особеност од Македонија во британската етнолошка и фолклористичка литература. — Македонски фолклор V/9—10 (1970); Велика Британија и македонското прашање на Париската мировна конференција во 1919 година. Скопје 1973; Неколку соопштенија од 1869 година за изворите на финансирањето и вооружувањето во македонското националноослободително движење. — Годишен зборник 26 (1974); Избор од британската дипломатска кореспонденција за историја на железниците во Македонија (1871—1896). — Гласник XIX/1 (1975); Знаменитостите на Македонија во британската археолошка литература. — Зборник. Археолошки музеј на Македонија VI—VII (1975); Неколку британски податоци за Јане Сандански. — Јане Сандански 1915—1975. Скопје 1976, и други.

I. **Македонија во збирките на ракописи.** — Во монументалната едиција на белешките и извадоците на ракописите од париската Национална библиотека (*Notices et Extraits des Manuscrits de la Bibliothèque National*), која ја поседува Британската библиотека, наоѓаме исечоци и за историјата на Македонија. Во етиопскиот текст на хрониката од Жан, епископ на Никеја, великодостоинствена личност од втората половина на VII век, се бележат податоци од историјата на античка Македонија. Посебно се забележани завојувањата на Александар Македонски („... Alexandre, fils de Philippe, le Macédonien...“²). Ова забележување за Александар го среќаваме уште еднаш во иста форма во овој ракопис³).

Во историските пролегомени (*Prolégomènes Historique*) на Ibn Kaldun (*D'Ibn Khaldoun*), арапски патописец од XIV век, наоѓаме фрагментарни податоци за тогашното именување на Македонија. Во овој текст, завршен во 1394 година, се споменува Македонија како — „Makedouniya“ (*le pays de Makedouniya/la Macédoine*)⁴).

II. **Ладислав од Македонија.** — Последниве години предизвикуваат внимание изданијата на Универзитетот во Сегедин (*Acta Universitatis Szegedinensis*). Од нив посецијално нашево внимание го привлекуваат две изданија за делото и наследството на Ладислав од Македонија (*Ladislai de Macedonia*), кои имавме прилика да ги консултираме во Британската библиотека. Првата публикација, подготвена од И. К. Хорват (*I. K. Horváth*) и од К. Е. Обермаер (*K. E. Obermayer*), говори за животот и делото на Ладислав од Македонија (*De vita operibusque Ladislai de Macedonia. Szegedini 1958*). Во неговата биографија се истакнуваат неколку интересни податоци. При описот за потеклото на Ладислав од Македонија се наведува дека тој потекнува од Македонија (*Natione Macedonica — originem Macedonicam*)⁵). Конкретно тој се поврзува со фамилијата — *Petrus*, од XV век, како трет по редот по: *Petri di Macedonia, Nichola di Macedonia*. Се забележува дека Ладислав е роден во 1479 година и дека потем стекнал високо црквено достоинство, служејќи во 1520 година во Полска, а потоа во Белград и Сирмиум (Сремска Митровица)⁶).

²) *Notices et Extraits des Manuscrits de la Bibliothèque National. Tome XXIV. Paris 1883 (Chronique de Jean, Evêque de Nikiou. Texte Ethiopien), 396.*

³) *Ibidem, 402.*

⁴) *Notices et Extraits des Manuscrits de la Bibliothèque Imperiale. Tome XIX. Paris 1862 (Prolégomènes Historique D'Ibn Khaldoun), III — V, 133.*

⁵) *I. K. Horváth et K. E. Obermayer, De vita operibusque Ladislai de Macedonia. Szegedini 1958. (Acta Universitatis Szegedinensis. Sectio antiqua 1958), 11.*

⁶) *Ibidem, 11—13.*

Втората публикација го опфаќа наследството на Ладислав од Македонија. Таа е редактирана од И. К. Хорват и Л. Валачкаи (L. Valaczkai) и конкретнo ги содржи неговите беседи (Orationes Ladislai de Macedonia. Szeged 1964). Тука се опфатени неколку негови беседи. Нашево интересирање го привлече Првата беседа (Oratio I. /Decembris 1522/). На корицата од беседата стои дека таа е посветена на: „Браќата Македонци“ (Fratres Macedones 1522)⁷⁾. Во беседата се прикажува историјата на Македонија со почеток од владеењето на Александар Македонски. Во овој опис насекаде фигурира Македонија (Macedonia) со посебно нагласување историјата на Македонците (Macedones), кои се разликувале од Грците (Graeci), Далматинците (Dalmatae) и Илирите (Illyrici)⁸⁾.

III. Хрониките од XVII и XVIII век. — Хрониките како второстепени извори имаат значење за проучување на историјата. За не толку испитуваниот период на Карпошевата епоха големо значење имаат хрониките од тоа време. Во врска со тоа имаме можност да разгледаме некои англиски и австриски хрониките од XVII и XVIII век. Во нив се прикажува поконкретно војната од 1688/1689 година. Во една хроника, датирана во Виена на 8 септември 1689 година, под англиски наслов: „A Full and True Account of a Great and Signal Victory Gained by the Imperialists over the Turke“, изнесени се податоци за австро-турската војна од 1689 година⁹⁾. Слични податоци наоѓаме и во една хроника од XVIII век. Тоа е еден воопштен опис за војните: 1529—1739 година, во година, во кој посебно внимание е обрнато на периодот: 1688—1689 година¹⁰⁾. Излагањето е мошне корисно за Карпошевата епоха, посебно за текот на воените операции кон боиштата на Македонија, кои го условиле и Карпошевото востание. Неопходно е поцелосно и посебно да се пристапи кон продлабочено проучување на оваа епоха, при што хрониките од тоа време можат да дадат стојносни податоци.

IV. Драма со тема од Македонија. — Теми и мотиви од Македонија често се користени во европското драмско и другото литературно творештво од XVI век натаму. Најчесто се користеле теми од животот и подвизите на Александар Македонски, на неговото кралско семејство и на времето по распаѓањето на неговата империја. Ваква една творба најдовме во Британската библиотека. Таа има наслов: „Le Regine di Macedonja“,

⁷⁾ I. K. Horváth, L. Valaczkai (Ed.), Orationes Ladislai de Macedonia. Szeged 1964 (Acta Univ. de Attila József Nominatae VI), 8.

⁸⁾ Ibidem, 9—17.

⁹⁾ A Full and True Account of a Great and Signal Victory Gained by the Imperialists over the Turke. (Dated from Vienna the 8th of September 1689). 5BM 714. i. 8 (26—27).

¹⁰⁾ Kurze Geschichte der Kriege. (1529—1739). Wien 1788, 149—155.

претставена во „Teatro del Falcone“, во Џенова, есента 1706 година. Во драмата се третираат теми од античка Македонија. Тоа е времето на периодот по смртта на Александар Македонски. Мошне илустративно и со бројни драмски заплети се изложени сцени од дворот на кралското семејство. Освен тоа, интересно е да се одбележи наведеното именување на Македонија со: „Macedonja“, што е мошне карактеристично¹¹⁾.

V. Користење името на Македонија во француските публикации од XIX век. — Името на Македонија во француската публицистика во XIX век, а и порано, се користело за означување на различни нешта, пред сè во смисла на мешаница и во литературен збир на разнородни работи. М. Н. Буије (M. N. Bouillet) изнел вакво толкување уште во 1854 година¹²⁾. Но, уште порано од ова објаснување, наоѓаме на конкретни примери за употребата на ова име, за што најдовме на извесни реткости во Британската библиотека. Веќе во една публикација од 1800 година го наоѓаме следниов наслов: „La Macédoine ou Mélanges de littérature, sciences et arts (puis Macédoine à la Rumfort Journal)¹³⁾. Во 1819 година набљудуваме извесно видоизменување и тоа во следниов наслов на публикацијата: „La Macédoine libérale, ou faits, événements, récits, anectodes. etc.“. Тоа е всушност збирка на различни текстови и политички памфлети¹⁴⁾. Повторно истото го среќаваме во 1859 година, но, сега веќе како збирка на песни под наслов: „Macédoine Lilloise. Recueil“¹⁵⁾.

Наведените мошне интересни именувања и разбирања за Македонија различно се толкувани во политичката публицистика. Без да се навлегува подлабоко во суштината на проблемот и на неговата генеза на употребата поврзана предимно со епохата што настанала во Македонија по смртта на Александар Македонски, на ова прашање му се придава одредена политичка димензија и тоа особено за настаните во Македонија пред и по Илинденското востание.

¹¹⁾ Le Regine di Macedonja. Drama per musica. Da rappresentarsi nel Teatro del Falcone l'autunno 1706. Dedicato alle Dame, e Cavaglieri di Genova, 99 (BM 638. c. 29 (2)).

¹²⁾ M. N. Bouillet (Ed.). Dictionnaire Universel des Sciences, des Lettres et des Arts. Paris 1869/9, 973.

¹³⁾ La Macédoine ou Melanges de littérature, sciences et arts (puis Macédoine à la Rumfort Journal) Mai-Juin 1800. Paris (BN Z. 18135/36).

¹⁴⁾ La Macédoine libérale, ou faits, événements, récits, anectodes... brochures et ouvrages publiés depuis six ans. Avec deux jolies gravures. Paris 1819. (BL 12. 314. ee. 20).

¹⁵⁾ Macédoine Lilloise. Recueil de Chansons en Patois de Lille. Par les meilleurr Auteurs. Lille 1859, 79 (BL 11.481. ccc. 3613).

VI. Македонски книжовни и други творби. — Мошне е интересно прашањето за ширењето и распространетоста во Европа и во други делови на светот на македонски книжевни, публицистички и други творби од епохата на Преродбата и по неа. Интересирајќи се за ова посакувавме да дознаеме што во Британската библиотека (порано Британскиот музеј) повремено се испраќало творби од македонски преродбенски и други дејци. Во таа испитувачка работа се задржавме само на творбите на: Браќата Миладиновци, К. П. Димитриев — Петкович и Крсте Мисирков.

а. Зборникот на Браќата Миладиновци. — Зборникот на Браќата Миладиновци (1861) бил заведен во фондовите на Британскиот музеј во 1869 година. Според регистрацијата во Зборникот на стр. 542 (8. FE. 69) и со печат на Музејот произлегува дека публикацијата е заведена на 8 февруари 1869 година¹⁶). Во фондовите на оваа Библиотека е заведено и второто издание на Зборникот (1891). Според регистрацијата во Зборников на стр. 548 (19. Ar. 95) произлегува дека публикацијата е заведена на 19 април 1895 година¹⁷).

Со внесувањето на Зборникот на Браќата Миладиновци во фондовите на Британскиот музеј (Британската библиотека) се придонесло мошне многу за запознавање на британската научна и друга јавност со богатството на македонското народно творештво. Тоа станало достоинство на британската наука. Така, забележуваме дека В. Р. Морфил (W. R. Morfill) во својата општа историја на словенските литератури од 1883 година видно внимание обрнува на овој Зборник¹⁸). Истото го среќаваме и во една публикација за народното творештво од 1904 година¹⁹).

б. Преглед на свеогорските древности од К. П. Димитриев-Петкович. — Овој познат труд на К. П. Димитриев — Петкович, во кој е изложен опис на ракописите и актите од Света Гора го наоѓаме во Британската библиотека како прилог на шестиот том од Записките на Императорската Академија на Науките (Записки Императорской Академии Наук, Санкт Петербург 1865) и како одделен отпечаток под наслов: „Обзор Атонских древностей“. К. П. Дмитриева-Петковича (Приложение к VIму тому Записок Имп. Академии Наук, № 4. Санкт Петербург 1869, 69). Во записникот на Одделението за руски јазик и книжевност на оваа Академија од октомври, ноември и декември 1864 година

¹⁶) Бугарски народни песни. Собрани од Братя Миладиновци Димитрија и Константин и издани од Константина. В Загреб 1861, 542 (BL 11.585. k. 25).

¹⁷) Ibidem. — София 1891, 548 (BL 011586. 1. 2).

¹⁸) Види: W. R. Morfill, Slavonic Literature. London 1883 (The Brothers Miladinov 125—127, 127—128).

¹⁹) Види: The Shade of the Balkans. London 1904, 38—42.

истакнато дека Академикот Срезневски на заседанието на Академијата од 15 декември 1864 година реферирал за овој труд на Петкович и предлагал истиот да се печати како прилог кон „Записките“. Во трудот биле внесени нови податоци за ракописите и актите на Света Гора. Предлогот бил одобрен²⁰). Во одделниот отпечаток е наведено дека е напечатан по налог на Академијата од 15 март 1865 година²¹).

в. „За Македонските работи“ од К. П. Мисирков. — Посебен интерес и внимание пројавивме за ова значајно дело на Крсте Мисирков и тоа поконкретно за времето кога тоа било испратено во Велика Британија. Најпрвин утврдивме за постоењето на книгата во фондвите на Британскиот Музеј (Британската библиотека), заведена под сигнатура: BL 8027. de 36. Книгата има формат 21,5 x 14,5. Таа е со наслов: „За Македонските работи“ (Софија. Печатница на „Либералниот Клуб 1903, III—XI, 1—145). На задната страница на книгата поставен е печат и датум со именување: „British Museum. 17. Ap. 1905“, од кое произлегува дека книгата е заведена на 17 април 1905 година²²). Љубопитно се интересиравме за испраќачот на книгата во Велика Британија. Од надлежните во Библиотеката добивме одговор дека сета документација е уништена во текот на војната и дека во сочувваните инвентарни книги стоело дека книгата ја испратил некој — Саратов(?) од Софија во 1905 година²³).

Прибавувањето на книгата на К. П. Мисирков „За Македонските работи“ од страна на „Британскиот музеј“ (Британската библиотека) претставува значаен момент во комплетирањето на „Македоника“ во фондвите на оваа грамадна ризница на книги. Освен тоа, тоа послужило и за правилно разбирање и вистинит однос кон македонската проблематика. Инаку, личноста на Мисирков ѝ станала позната на британската јавност уште во 1903 година кога „Тајмс“ (The Times) и другите британски весници ја донесоа веста за убиството на рускиот конзул во Битола А. А. Ростковски во август истата година, со кого во придружба се наоѓаше и К. П. Мисирков²⁴).

²⁰) Записки Императорской Академи Наук. Том шестой. Санкт Петербург 1965 304. (BL Ac. 1125/48).

²¹) Обзор Атонских древностей. К. П. Дмитриева — Петковича. Приложение к VI му тому Записок Имп. Академии Наук. № 4. Санкт Петербург 1865, 69 (BL 7704. cc. 1).

²²) К. П. Мисирков, За Македонските работи. Софија 1903, задна страница.

²³) Соопштение од Одделот на информации во читалната на Британската библиотека (The British Library-Reading Room — Enquiry Desk).

²⁴) Х. Андонов-Полјански, Нови податоци за Крсте Мисирков (Очевидец и разјаснувач на убиството на рускиот конзул во Битола). — Вечер 20. XII. 1903, 1, 5.

VII. Нови познанија за Гоце Делчев. — По објавувањето на шестотомната монографија за животот и делото на Гоце Делчев (1972)²⁵) сè уште се внесуват нови познанија за историјата на неговата голема биографија. Во првиот том на оваа монографија („Гоце Делчев и неговото време“) обрнавме внимание и на неговото школување во солунската машка гимназија „Кирил и Методиј“. За разработка на ова прашање главно ги користевме спомените на неговите соученици и публикациите за историјата на оваа гимназија²⁶). За време на испитувачката работа во Британската библиотека најдовме на оригиналните извештаи на оваа гимназија и тоа особено за учебната 1888—1889 година, кога Делчев е запишан во четвртиот клас²⁷). Во уводниот дел на извештајот изложени се интересни податоци за историјата на просветата во Македонија, а посебно во Солун. Наведена е точната дата од почнувањето на работата на оваа гимназија: 5 октомври 1881 година. Тужа од учебната 1884/1885 година предава Григор Прличев и тоа: француски и грчки јазик. Во учебната 1886/1887 година во гимназијата предава П. Драганов²⁸). Најголемиот дел на Извештајот се однесува на прегледите на учениците, наставниците и предметите по класови во учебната 1888/1889 година. Во прегледот за IV клас го наоѓаме запишан Гоце Делчев под број: 67 (Делчев Георгиј. — г. Кукучи)²⁹). Во прегледот на предметите што ги слушале учениците во овој IV клас излегува дека тие на број внесувале: 12. Меѓу предавачите бележиме истакнати просветни и културни работници: Д. Матов, Благој Димитров, Васил К'нчев, Иван Хаџи Николов, Григор Прличев. Благој Димитров предавал алгебра; Иван Хаџи Николов сметководство, а Григор Прличев француски јазик. Во последниов предмет била опфатена граматиката, преводот и читањето на француски текстови³⁰). Овој превосходен наставен кадар, со своето стандардно и верзирано ширење на просветата и науката силно влијаел во изпрадувањето на личноста на Гоце Делчев. Самиот Гоце ја имал честа да ги изпрадува знаењата во оваа ма-

²⁵) (Христо Андонов-Полјански), Гоце Делчев во шест тома. Скопје 1972, I—VI.

²⁶) Христо Андонов-Полјански, Гоце Делчев и неговото време. Скопје 1972, 76—82.

²⁷) Осмиј Годишен отчет на Българската Мъжка Гимназия „Св. Кирил и Методиј“ в г. Солун за учебната 1888—89 година. Солун 1889 (BL 08355. g. 10).

²⁸) Ibidem, 53—58.

²⁹) Ibid., 111. Со него се запишани и неговите другари и соученици од Кукучи и од други места на Македонија (Имов Георги, од Кукучи, Бризов Никола и Митев Никола од Дојран, Петков Георги, Станишев Андон, Такеџиев Георгиј, Тетев Георгиј и Тенчев Христо, сите од Кукучи). (Исто, 111—112).

³⁰) Ibid., 70—78.

кедонска Alma Mater и со љубопитност да ги восприема нив преку предавањата на Григор Прличев, Благој Димитров, Иван Хаџи Николов и другите. Подоцна, со некои од нив (Иван Хаџи Николов) тој ќе ги разработува основите на македонската револуционерна организација³¹). Ученичките денови во солунската гимназија ќе го отворат Гоцевиот пат кон високите начела и добродетели на револуцијата.

*
* *
*

НЕКОЛКУТЕ историско-книжевни маргиналии од историјата на македонското минато, што се предмет на нашево внимание во овој прилог, третираат разновидни прашања од политичката и просветно-културната историја на Македонија. Наведените примери со својата разностраност и разнообразност се интересни по своето значење. Тие можат да послужат за пополнување на ред страници од историјата и книжевноста на Македонија.

³¹) X. Андонов-Полјански, Гоце Делчев, 109—111.